

EBH-bladet

Nyhetsblad för oss som jobbar med EBH

Nr 1 • 2013

EBH-stödet behövs i vårt arbete!

Kommuner ansvarar för tillsyn vid många av de prioriterade förorenade områdena i landet. Nu vill vi efter fyra år i informationsmässigt mörker få tillgång till det nationella informationssystemet för förorenad mark – EBH-stödet.

Umeå kommun bedriver sedan länge en aktiv tillsyn för att de ansvariga för föroreningarna ska åtgärda dem. Informationen om förorenade områden i EBH-stödet används som underlag vid prioritering av länsstyrelsernas tillsyn och är ett viktigt verktyg inom EBH-arbetet. På samma sätt skulle EBH-stödet för oss på kommunerna kunna effektivisera och rikta insatserna dit där de gör mest nytta. Fram till 2009 hade Sveriges kommuner tillgång till uppdaterad information om förorenade områden genom den så kallade MIFO-databasen. Sedan EBH-stödet infördes har vi emellertid utestängts från informationssystemet. Detta trots att handledningen för EBH-stödet betonar att systemets målgrupp främst är tillsynsmyndigheterna inom förorenade områden, det vill säga landets länsstyrelser och kommuner.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Umeå har tillsynsansvar för majoriteten av de förorenade områdena som finns i kommunen. Avsaknad av tillgång till EBH-stödet är ett hinder i vårt arbete och kan sammanfattas som:

En administrativ börda med risk för osäkra uppgifter
Eftersom kommunerna står utanför EBH-stödet måste kommuner vid uppdatering av egna tillsynsobjekt i dagsläget sända informationen till länsstyrelsen som i sin tur får göra uppdateringarna. Det innebär en administrativ börda såväl för kommunens tillsynspersonal som för länsstyrelsens handläggare. Det innebär också en osäkerhet från båda håll där kunskapen om det förorenade området finns hos tillsynsmyndigheten, men uppgifterna ska administreras och

ajourhållas av någon annan. Att uppgifterna i systemet är korrekta spelar roll inte bara för att vår tillsyn ska vara effektiv och våra prioriteringar kloka, utan också för att de används av andra (exempelvis vid Naturvårdsverkets uppföljning av miljömålen).

Utan överblick blir det svårt att arbeta strategiskt
Utan tillgång till underlaget i EBH-stödet har kommunen begränsade möjligheter att skapa en övergripande bild av hur utvecklingen ser ut vad gäller arbetet med förorenade områden. EBH-tillsynen tar ofta lång tid och det krävs därför ett strategiskt arbete där man prioriterar rätt sak i rätt tid för att nå så stor miljönytta som möjligt. Överblick över förorenade områden är också viktigt för kommunernas planeringsarbete, i många fall kan kostsamma överraskningar undvikas om man har kunskap om problemet och vad som behöver göras åt det i tid. Tillgång till ett kvalitativt underlag om förorenade områden tidigt i planarbete och bygglovsärenden innebär oftast stora resursbesparingar för samhället.

Risk för flera parallella system

I brist på EBH-stödet har kommunerna i olika utsträckning skapat egna system eller databaser för att samla och ajourhålla information. Risken är då att kunskap förloras och att underlaget i EBH-stödet inte blir komplett.

Såväl länsstyrelserna som Naturvårdsverket påtalar vikten av att kommunerna bedriver en aktiv tillsyn inom förorenade områden. Mycket resurser läggs även på tillsynsvägledningsinsatser från länsstyrelsernas sida, insatser som riskerar att inte få önskat utfall då vi ännu inte har tillgång till ett av de viktigare arbetsverktygen. Umeå kommun är en ambitiös kommun inom miljöområdet och vill bedriva ett aktivt och seriöst EBH-arbete tillsammans med Länsstyrelsen och Naturvårdsverket. Alldeles oavsett varför vi på kommunerna ännu inte har fått tillgång till EBH-stödet hoppas vi att frågan snarast kan lösas för att undvika merarbete och onödigt administrativt arbete.

Margareta Green Palo,
miljöchef i Umeå kommun

Nytt från Naturvårdsverket

Kvalitetsmanualen och kompletterande "FAQ"

Vi vill passa på att påminna om att den omarbetade [Kvalitetsmanualen](#) - utgåva 5, 2013 - finns att ladda ner på vår webb. Manualen är genomgången och omarbetad i sin helhet, men den har inte layoutats ännu. Det finns några nya flikar jämfört med tidigare. En handlar om vem som kan vara huvudman för en statligt finansierad åtgärd och huvudmannens roll och ansvar. En annan flik beskriver vad som gäller när staten delfinansierar ett efterbehandlingsprojekt. En ny flik finns också om vad som gäller om man ska söka medel för verkställighet eller rättelse på felandes bekostnad. Kvalitetsmanualen är ett levande dokument. Ett par av flikarna, till exempel för "Projektplanering och organisation" kommer att kompletteras. Vi har också som målsättning att revidera flikarna vid förändringar eller komplettera när det behövs ytterligare information.

Vi vill också passa på att flagga för att vi sammanställt några vanliga frågor och svar som kopplar till det statliga bidraget för efterbehandling i en PM som finns att ladda ned från [vår webb](#). Tillsammans med informationen i Kvalitetsmanualen (i första hand Flik 6-9 samt Flik 13-14) ersätter PM:n tidigare publicerade "frågor och svar om statliga bidrag" som fanns på den gamla hemsidan. Frågorna rör:

- Möjlighet till bidrag
- Värdeökning och kompensationsåtgärder
- OH-kostnader och tillsynsavgifter
- Kostnader för utredning

Nationell plan för efterbehandling

Naturvårdsverket arbetar för att under år 2013 färdigställa den nationella planen med prioriteringsgrunder för det statligt finansierade efterbehandlingsarbetet. Ett koncept till plan har utarbetats och en workshop om planen har genomförts under våren. Workshopen genomfördes tillsammans med en extern referensgrupp bestående av representanter från SGU, SGI, länsstyrelserna och länsstyrelsernas tillsynssamordnare. Nu bearbetas konceptet vidare utifrån de synpunkter och förslag som framkommit så långt. Efter sommaren planeras en förenklad remiss av planen till länsstyrelsernas miljövårdsdirektörer. I samband med detta planeras även ett lyncseminarium för länsstyrelserna i syfte att informera om

planen. Vår fortsatta tidsplan är att beslut om planen ska kunna fattas under hösten 2013.

I den preliminära versionen utgörs planen av två delar:

Del 1 - grundförutsättningar och nationella prioriteringsgrunder: grundförutsättningar och vilka nationella prioriteringsgrunder som är vägledande vid beslut om bidrag. En av grundförutsättningarna är att det är de värst förorenade områdena, det vill säga i första hand riskklass 1-områden (mycket stor risk) och i andra hand riskklass 2-områden (stor risk) som är aktuella. Prioriteringsgrunderna delas in i primära och sekundära där förenklat miljö- och hälsoaspekter är primära och till exempel begränsning i ansvar (delad finansiering staten och ansvarig) och gynnande av teknikutveckling är sekundära.

Del 2 – statligt finansierade efterbehandlingsåtgärder: redovisande del som består av en fördelningsplan och en arbetsplan. Fördelningsplanen anger huvuddragen för hur Naturvårdsverket fördelar sakanslag 1:4 på årsbasis (aktuellt år). Av fördelningsplanen framgår budgeterade summor för fördelning till utredningar, tillsynsförstärkning och tillsynsprojekt, övriga ansökningar om projektmedel, etc., samt till efterbehandlingsåtgärder på objektsnivå.

Fördelningsplanen anger också en inriktning på efterbehandlingsarbetet för åtminstone för tre år (analogt med länsstyrelsernas regionala program).

Nationell EBH-träff på gång

Nationell EBH-träff till hösten - 5-6 november 2013 - för länsstyrelserna, Naturvårdsverket, SGU och SGI! Naturvårdsverket bjuder in till en träff i Stockholm, där vi under två dagar varvar presentationer kring några aktuella teman med diskussioner eller workshopaktiviteter för att komma framåt i EBH-arbetet. Mer information och inbjudan kommer efter semestern. Har ni förslag på ämnen eller diskussionsfrågor redan nu så hör gärna av er till oss med förslag!

Nytt från SGU

SGU genomför efterbehandlingsåtgärder

Hösten 2012 genomförde SGU i rask följd tre upphandlingar av entreprenader, det gällde saneringar i Ramnäs, Bengtsfors och Lessebo. Gemensamt för alla tre var att vi valde enkla upphandlingslösningar samtidigt som vi fokuserade på kalkylerbarhet och riskfördelning mellan beställare och entreprenör.

Ramnäs f.d. impregnering

Televerket bedrev mellan åren 1948-1963 impregnering av trästolpar. Impregnering utfördes med olika metallsalter innehållande bland annat arsenik, koppar, krom och zink. Stora delar av fastigheten var förorenad med arsenik som den styrande föreningen.

Undersökningarna visade att föreningen till stor del fanns fastlagd i finfraktionerna och att materialet är relativt lätt att sortera. I projekteringen beslutades därför att åsmaterialet skulle siktas och de grova fraktionerna återanvändas.

Åtgärden handlades upp på löpande räkning. Svevia har utfört saneringsentreprenaden genom urschaktning, utsortering av grövre fraktioner, transport och omhändertagande av förorenad jord samt återfyllning med utsorterad grovfraktion och rena ersättningsmassor. Ungefär 70 % av den förorenade jorden har gått till entreprenörens egen jordtvättsanläggning medan resterande grövre fraktioner (10 mm och större) har använts för återfyllning.

Genom att åtgärdens fokus har varit att nyttja resurserna så effektivt som möjligt genom noggrann sortering och genom att inte ta jungfruliga massor i anspråk för återfyllnad har mängden transporter och nyttjande av naturresurser kunnat minskas. SGUs uppfattning är också att detta givit en lägre totalkostnad utan att de kvarstående miljöriskerna påverkats nämnvärt.

Bengtsfors sulfid - Badplatsen

Området ligger i Bengtsfors tätort i anslutning till sjön Lelången. Här tillverkades sulfidmassa mellan 1901-1964. Fabriksbyggnaderna revs på 1970-talet och massorna användes för att fylla ut området och strandlinjen vid Lelången. Sedan 1980-talet är området bebyggt med villor. En liten badplats har anlagts i området.

Länsstyrelsens förstudie visade på föroreningar i området. De höga blyhalter (>10 000 mg/kg) som påträffades i yttlig jord vid badplatsen bedömdes innebära akuta hälsorisker för barn, och som en följd av detta spärrades badplatsen av. Länsstyrelsen och SGU arbetade därefter fram en huvudstudie av enklare karaktär, och SGU kunde ansöka och beviljas bidrag till åtgärder hösten 2012. Tidspress och objektets begränsade storlek, gjorde att projektering hanterades enligt ett enklare förfarande. Det förfrågningsunderlag som togs fram bestod av en administrativ del (AF), en enkel teknisk rambeskrivning och ett anbudsformulär. Svevia utsågs till entreprenör den 16 november.

Schaktarbetet påbörjades i januari 2013 och beräknas vara avslutat i juni. Detta är något senare än planerat och beror främst på att block, sten och metallskrot i fyllnadsmaterialet har sorterats ut på plats. Utsorteringen har dock i gengäld inneburit minskade volymer till deponi, och i kombination med låga å-priser gör detta att projektets budget med marginal ligger inom beviljat bidrag.

Positiva erfarenheter att ta med sig är att det går att förenkla och snabba på hanteringen av ett åtgärdsobjekt utifrån objektets storlek, komplexitet och tidspress. För badplatsen har en förenklad huvudstudie i kombination med en mindre åtgärdsförberedande undersökning, varit ett tillräckligt bra underlag för bidragsansökan och efterföljande upphandling av entreprenör.

Lessebo f.d. sågverk

Lessebo f.d. Sågverk ligger i ett industriområde intill sjön Öjen där det länge bedrivits olika verksamheter som lett till att marken förorenats. Undersökningar har visat att den översta metern av marken i Lessebo innehåller höga till mycket höga halter av tungmetaller, dioxin och terpentin. Mycket höga halter av arsenik har påträffats i stora delar av området där tryckimpregnering av virke skett. I två mindre delområden har även dioxin och terpentin påträffats i höga halter.

Vintern 2013 kunde en första etapp av saneringen genomföras, området som åtgärdades är ett mindre delområde med huvudsaklig förorening av dioxin i jord. I schaktväggar och schaktbotten har prover tagits ut för att verifiera att föreningen i tillräcklig omfattning kunnat omhändertas, vid utvärderingen av tagna jordprover har det dock visat sig att det kan

föreligga ytterligare åtgärdsbehov. För att bedöma behovet av ytterligare åtgärder görs kompletterande provtagning av Golder Associates under maj 2013.

Saneringsarbetet har utförts av Geoserve och reglerats med ersättning per arbetad timme och borttransporterad ton förorenad jord. Ersättningsformen till entreprenören har inneburit att osäkerheter i projekteringsunderlag och förändringar under pågående arbete har kunnat lösas effektivt. För SGU som beställare har det varit viktigt med ekonomisk uppföljning för att säkerställa att uppsatt budget inte överskrids.

Sammanfattning av upphandlings- och genomförandeform

Vid två av de beskrivna åtgärderna använde vi upphandlingsformen ”löpande räkning” med reglering per arbetad timme. Upphandlingsformen kan kännas osäker för en beställare, d.v.s. kommer entreprenören jobba effektivt även om ersättning inte utgår per ton, men vår uppfattning efter genomförandet av dessa

entreprenader är snarare den motsatta. Vi tror att arbetet utförs effektivare tack vare att entreprenören inte ges anledning att leta, rapportera och invänta svar på avvikelser i förhållande till förfrågningsunderlaget.

Vår bedömning är också att kostnaden för att upprätta ett ”felfritt” förfrågningsunderlag för som i detta fall relativt små entreprenader vida överstiger vinsten som möjligen kan erhållas genom att entreprenören ges incitament att arbeta effektivt.

Genom upphandlingsformen ges även leverantören bra incitament att försöka sortera och minska den borttransporterade volymen vilket är en stor ekonomisk vinst för projektet. SGU kommer nu att genomföra en ramavtalsupphandling för mindre markentreprenader, vilka till stor del bedöms komma att avropas genom förfrågningsunderlag som bygger på reglering enligt löpande räkning per arbetad timme.

Klas Arnerdal

Nytt från SGI

Kvalitetssäkring av ämnesdata för riktvärden

Ofta uppmärksammas vid markundersökningar ämnen som misstänks kunna ha skadliga miljö- och hälsoeffekter men som det inte finns några svenska riktvärden för. Detta försvårar riskbedömningen och kan medföra såväl förseningar i arbetet som osäkra bedömningar. Ny kunskap om ämnen som det redan finns riktvärden för tas också fram kontinuerligt vilket gör att existerande riktvärden ibland behöver uppdateras. För att ta fram ett riktvärde behövs ett antal ämnesspecifika parametrar. Att hitta data för ämnesparametrar och bedöma kvaliteten hos dessa kan vara komplicerat. Det finns en mängd databaser, rapporter med mera att tillgå. För vissa ämnen kan flera olika värden finnas medan det för andra är svårt att hitta någon information alls.

SGI har uppmärksammat stora skillnader i hur man tar fram och kvalitetssäkrar ämnesdata vid arbete med förorenade områden och har sett ett behov av stöd för detta. SGI arbetar därför med att ta fram ett

sådant stöd. Stödet utarbetas i första hand för SGI:s arbete, men kan även användas av andra aktörer. Stödet avser ämnesspecifika parametrar som behövs för att beräkna riktvärden för förorenad mark enligt Naturvårdsverkets beräkningsmodell, men samma strategier kan användas även när andra data tas fram.

Stödet ska kunna fungera både för de som tar fram ämnesdata och riktvärden och för de som granskar. Hittills har arbetet koncentrerats på ämnesspecifika parametrar för bedömning av hälsorisker men tanken är att även inkludera miljörisker. Stödet kommer att innehålla en arbetsgång för datainventering, val och kvalitetskontroll av ämnesparametrar samt kvalitetssäkring av beräknade riktvärden. Den kommer också att innehålla en lista över källor för ämnesspecifika data (databaser, rapporter etc.) och en mall för dokumentation av hela processen.

Projektet skall slutföras och publiceras under 2013.

Charlotta Tiberg

Inventering

Nationellt kartskikt över förorenade områden

Ett allmänt tillgängligt GIS-skikt över förorenade områden med koppling till EBH-stödet håller på att utvecklas. Syftet med kartskiktet är bland annat att bemöta allmänhetens behov av att kunna ta del av informationen. Efterfrågan finns från såväl myndigheter, kommuner, konsulter och fastighetsköpare. Ytterligare ett syfte med att ta fram ett allmänt tillgängligt kartskikt är att tillmötesgå de EU-direktiv som säger att allmänheten lätt ska ha tillgång till informationen, ett sådant exempel är INSPIRE-direktivet.

En förfrågan om godkännande av GIS-tjänsten gick ut till samtliga länsstyrelser i början av 2013 och alla har lämnat sitt medgivande. De synpunkter som kom in från länsstyrelserna ska tillgodoses i möjligaste mån, bland annat handlar det om vilka informationsfält ur EBH-stödet som ska visas i GIS-skiktet. Nu pågår arbetet med att färdigställa de tekniska lösningarna tillsammans med länsstyrelsernas IT-enhet och förhoppningen är att kartskiktet ska finnas tillgängligt på webben under sommaren 2013.

Vid frågor eller synpunkter, kontakta EBH-stödets användarråd, ebh-support@lansstyrelsen.se

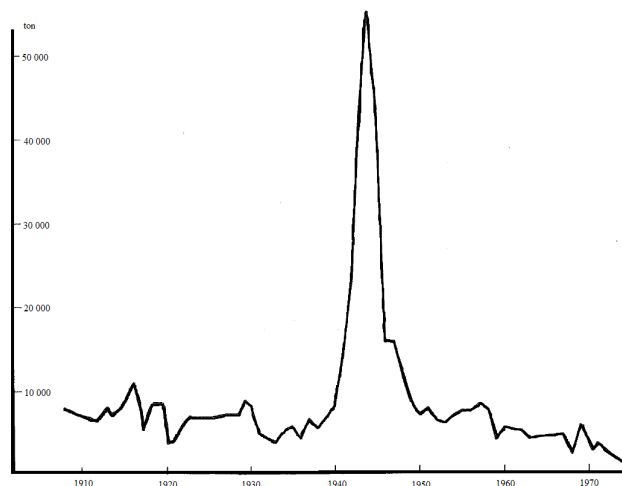
Therese Ahlin och Karin Olsson

Tillverkning av trätjära

Pyrolys eller torrdestillering av trä är en gammal metod att utvinna tjära. Principen består av att förbränna trä, eller framför allt stubbar och kådrik ved, utan syretillförsel. Ursprungligen användes tjärdalar, och det fanns ett stort antal sådana runt om i våra skogar. Pyrolys av töre och ved i ugn genomfördes redan på 1700-talet men utvecklades på riktigt först mot slutet av 1800-talet. Flyktiga ämnen som bildades i ugnen kunde kylas så att de kondenserades och togs sedan tillvara i vätskeform. Tjären gick huvudsakligen till varven som bestryknings- och impregneringsmedel. Andra användningsområden för tjären var som smörjmedel och som motorbränsle. Järnbruket hade stort behov av träkol, detta medförde att många kolugnar byggdes och trätjära togs ofta ut som en biprodukt från dessa. Det var inte heller ovanligt att sågverken hade som bisyssla att tillverka trätjära och kol under perioder då det var brist på dessa produkter.

Under 1900-talets början producerades ca 8 000 ton tjära årligen i Sverige, för att under andra världskriget öka till 55 000 ton (enligt Statens bränslekommission var siffran för 1944 ca 70 000 ton). Det finns

flera orsaker till den stora produktionen under andra världskriget, bland annat på grund av att råtjärolja började användas i större råoljemotorer. En mindre glamorös sida av Sveriges tjärproduktion är att den största delen av exporten under andra världskriget gick till Tyskland. Sedan 1970 är produktionen mycket liten.

Grafen visar årsproduktion av trätjära i Sverige 1910-1973. Källa: *Organisk kemisk industri i Sverige – Rötter och förgreningar*, Ingenjörskörförlaget 1975.

Variationen på anläggningarna är mycket stor med avseende på verksamhetstid och storlek. Ett stort antal byggdes upp under andra världskriget, bland annat under Skogsägarnas Oljeaktiebolags försorg. Information om dessa med detaljrika fotografier och i vissa fall ritningar finns i Tekniska museets arkiv.

Den stora frågan är om problemet är stort eller litet sett till i första hand föroreningsnivå. Det har inte gjorts så många undersökningar vid den här typen av anläggningar. Verksamhetstiden har i många fall varit kort, men samtidigt intensiv och relativt primitiv. Restprodukter såsom träsyra och misslyckade bränn har troligtvis dumpats i närheten av anläggningarna. De föroreningar som främst bör återfinnas är PAH, alifatiska kolväten, aromatiska kolväten, fenoler och terpener.

För ytterligare information om branschen har Länsstyrelsen i Gävleborgs län tagit fram en inventeringsrapport om tillverkning av trätjära. Likaså finns rapporten *Inventering av branscherna asfaltverk, tillverkning av trätjära och takpapp* i Stockholms län. Skogsägarnas Oljeaktiebolags arkiv har listat de fotografier över tjärfabriker (ordnade efter län) som finns i Tekniska museets arkiv.

David Lokrantz

Sedimentinventering i Dalarna

EBH-bladet har varit i kontakt med Åsa Mårdberg vid Länsstyrelsen i Dalarnas län. Under 2010-2011 genomfördes ett projekt för att inventera förorenade sjösediment. Syftet med projektet var bland annat att ge en samlad bild av sedimentens miljöpåverkan som prioriteringsunderlag vid efterbehandling för utformning vid tillsynsinsatser.

Åsa berättar att projektet bland annat gick ut på att sammanställa den befintlig sedimentdata som finns i Länsstyrelsens arkiv. När man valde ut vilka sediment som skulle inventeras utgick man från de där avvikelserna var stor eller mycket stor i sedimentets översta 10 centimeter. Man beaktade riktvärden och nationella jämförvärden. Av totalt 18 sjöar där uppmätta halter visade på ”stor” eller ”mycket stor” påverkan, valdes sediment i fem sjöar ut för inventering och riskklassning i MIFO fas 1.

Vid bedömning av riskklass har områdets känslighet varit en av de saker som beaktats och då främst avseende om sjön har badplats. Vid förekomst av ämnen som ackumuleras i näringskedjorna har även fiske varit en aspekt att ta hänsyn till.

Det finns få svenska effektbaserade riktvärden som man kunde jämföra med och därför gjordes en sammanställning av bland annat holländska, norska och kanadensiska riktvärden för att kunna hitta relevanta värden.

Sjöen Saxen. Foto: Åsa Mårdberg

Projektet resulterade i en samlad bild av förorenings-situationen i länet avseende metaller i sediment men för organiska föroreningar krävs mer data för att få en samlad bild. För mer information finns rapporten Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – Förorenade sediment, Rapport 2011:19 på EBH-portalen.

Geira Torjusén

Timmerflottning och förorenade områden

I Jämtlands län har 14 platser identifierats där service och underhåll av flottningsbåtar bedrivits. Två av dessa områden har översiktligt undersökts och riskbedömts.

Timmerflottning i vattendrag var tidigare det ved-ertagna sätt på vilket man transporterade timmer från inlandets skogsområden till kustens såg- och pappersmasseindustrier. Över sjöar och större sel bogserades timret med båtar för vidare transport i älvarna. Under den senare delen av 1800-talet utökades flottningsverksamheten för att kunna möta den stigande efterfrågan på träråvara. Flottningen fick på 1960-talet allt större konkurrens från lastbilar och timret transporterades allt mer på väg till industrierna. Utbyggnaden av vattenkraften var också en bidragande orsak till att flottningsepoken upphörde.

Timmerflottning liksom annan naturresursutvinning har haft en betydande inverkan på vår miljö. Ofta modifierades vattendragen för att få timret att flyta friare, stenar och hindrande strukturer togs bort, vattendrag rätades och dammar byggdes. Som hjälpmedel användes bland annat sprängmedel och bandtraktorer. Den drastiska förändringen av vattendragen skapade sämre förutsättningar för de akvatiska organismer som lever i dessa miljöer.

F.d. flottningsdepå i Strömsund i Jämtland – rälsarna användes för upptagning av flottningsbåtarna. Foto: Halvard Didriksson

Ett annat miljöproblem, som kanske inte uppmärksammas i samma utsträckning, är att verksamheten efterlämnade föroreningar vid de serviceplatser där flottningsbåtarna underhölls.

Länsstyrelsen i Jämtland har under hösten 2012 låtit göra en översiktlig markundersökning vid två av flottningsstationerna i Jämtlands län för att få en fingervisning om platserna är förorenade. Analysresultaten från undersökningarna visar förekomst

av TBT men framför allt höga halter av bly, koppar, zink, PAH och PCB. Föroreningarna kommer sannolikt från rostskyddsfärger och oljor som användes vid underhållet och driften av båtarna.

Vid en första anblick är miljöproblemet av en relativt avgränsad art och knutet till ytjorden vid rälsarna där båtarna drogs upp. Inga mer långtgående slutsatser kan dras av de översiktliga undersökningarna.

Ett problem är att vissa av de nedlagda flottningsstationerna idag utnyttjas som småbåtshamnar, både som etablerade hamnar för allmänheten och som

hamnar av en mer privat karaktär. Ansvar för undersökningar bör då utredas djupare innan åtgärder vidtas. Miljöpåverkan från pågående småbåtshamnar har visat sig vara betydande i vissa fall där framför allt organiska tenn- och kopparföreningar samt zink finns i skadliga halter.

I Jämtlands län har 14 platser identifierats där flottningsföreningar bedrivit underhåll av båtar. Hur många fler platser det rör sig om utöver de 14 som identifierats i Jämtlands län råder oklarhet om.

Halvard Didriksson

Tillsyn & Juridik

Tillsynsträff 2013 - Åtta timmar resa, två timmar lunch och tolv timmar föreläsning.

Den röda tråden under första dagen var tillsynsvägleddning och hur vi målsätter, utvecklar och mäter våra framgångar. Vi fick ta del av många intressanta exempel på konkreta insatser. Jag blir genast påmind om värdet av att ses och få ta del av andras framgångsfaktorer samt mindre lyckade drag. En eloge till alla er som vågar prata om de mindre lyckade exemplen, de är minst lika värdefulla som de lyckade!

Andra dagen touchade vi vid administrativa åtgärder och juridiken kring dessa. Verktygslådan är stor och det finns många smarta, praktiska och användbara angreppssätt. Fyllda av tillförsikt och energi gav vi oss in i våra gruppdiskussioner. Efter 45 min kunde, i alla fall jag, konstatera att verktygen fortfarande var lika många, likaså frågorna, men att här finns ett område att utveckla. Detta har jag tagit med mig hem och kommer definitivt finnas med nästa gång man ställs inför valet av mest lämplig åtgärd.

När dagen börjar gå mot sitt slut, undrar jag varför jag är så trött eller om just den föreläsaren har John Blund stoft i pekpinnen. Sanningen är att man får mycket information, nya intryck och fantastiska möten med intressanta och trevliga människor – men det tar ut sin rätt. ”There’s no such thing as a free lunch”

Under hemresan cirkulerar många frågor. Hur hantlar man osäkerheter skapade av den 1-åriga budgeten? Vad händer 2014 när inventeringen avslutats? Hur litet får ett miljöriskområde vara? Vad står det i den nationella planen? För vissa behövs definitivt förankring och ställningstagande från de som fördelar resurserna. Andra kräver mer av mig och jag slås av att möten, så som denna, inte bara ska besvara

frågor. Jag tvingas ifrågasätta och i bästa fall komma med lösningar. Tankar sätts igång och embryon till nya arbetsätt skapas.

Niklas Pettersson

Tillsynsavgifter för EBH-tillsyn

Historiskt sett har det varit så och så med länsstyrelsernas uttag av tillsynsavgifter för EBH-tillsyn. En viktig orsak är sannolikt att vi på länsstyrelserna är ovana vid att debitera timavgifter. Dessutom saknar vi det tydliga incitament för avgiftsuttag som kommunerna har – att de får behålla pengarna medan vi inte får det. Även om tillsynsavgifterna innebär en viss resursåtgång för administration utan någon direkt ”belöning”, varken ekonomiskt eller miljömässigt, så är det enligt avgiftsförordningen vår skyldighet. Dessutom är det olyckligt om det skiljer sig åt mellan olika tillsynsmyndigheter. Verksamhetsutövare eller andra ansvariga bör även avseende tillsynsavgifter kunna förvänta sig ungefär samma hantering oavsett tillsynsmyndighet. Därför togs det under 2011 fram en PM om länsstyrelsernas uttag av tillsynsavgifter för EBH-tillsyn. Miljövårdsdirektörernas förening ställde sig bakom PM:en och uttalade att: Länsstyrelserna regelmässigt ska ta ut avgift för tillsyn enligt 10 kap. miljöbalken.

Hur har det då gått hittills? Den förenklade uppföljning som genomfördes under början av 2013 gav vid handen att endast 5 län hade tagit ut avgift under 2012. Några ytterligare län uppgav att man egentligen tar ut avgift regelmässigt men att detta missats av olika anledningar. De flesta svarade dock att man inte riktigt kommit igång ännu. Orsakerna till detta var bland andra bristande interna rutiner för debitering, arbete med att ta fram egna riktlinjer och gränsdragningsproblem exempelvis för att ta

ut avgift av verksamheter i drift med en fast årlig avgift. Avsaknad av tydliga direktiv från överordnad chef nämndes också som en orsak till att det dragit ut på tiden.

Inom ramen för uppföljningen gavs det även utrymme för att ange behov om ytterligare vägledning eller stöd avseende avgifterna. Bland de saker som länsstyrelserna efterfrågade fanns riktlinjer för när avgift ska tas ut av verksamheter i drift, olika mallar för tidföring och beslut samt en tydlig tabell med olika typfall för när avgift ska eller inte ska tas ut.

De slutsatser som kan dras av uppföljningen är att:

- Det är viktigt att cheferna manar på och ger direktiv om att avgift verkligen ska tas ut. Denna fråga har nyligen lyfts inom Miljövårdsdirektörernas förening.
- Det är viktigt att komma igång med avgiftsuttaget genom att ta de ”enkla” fallen först. Annars finns det en risk att man fastnar i utredandet av detalj- och specialfrågor i de mer komplicerade fallen. Ett exempel på detta är gränsdragningsproblematiken för verksamheter i drift.
- Alla län bör dela med sig av sina mallar och exempel på beslut genom att lägga upp dessa på EBH-portalerna.
- PM:en om länsstyrelsernas uttag av tillsynsavgifter för EBH-tillsyn kommer under året att kompletteras med en sammanfattande och förtydligande tabell med typfall för avgiftsuttag.

Ny uppföljning genomförs i början av 2014.

Klas Köhler

Redovisning av saknad rättspraxis

Tidigare har en rättsfallssamling tagits fram och gjorts tillgänglig på EBH-portalerna. Rättsfallssamlingen, ”Vägledande rättsfall”, uppdateras fortlöpande. Utifrån det arbetet har det även tagits fram en sammanställning av vilka rättsområden inom EBH-området där det saknas praxis. Syftet är att bättre kunna rikta och formulera beslut så att frågor utan praxis ges möjlighet att prövas i domstolarna.

De rättsområden där det enligt sammanställningen saknas praxis är exempelvis frågor om värdeökningsansvar, skälighetsbedömning för fastighetsägare och solidariskt ansvar. Sammanställningen är nu på remiss för att förankras med bland annat länsstyrelsernas samverkansgrupp för EBH-juridik, och kommer som det är tänkt att vara klar för att läggas upp på EBH-portalerna i juni.

Henrik Svensson

Rättsfall om EBH-stödet

I EBH-bladet nr 2 år 2012 stod det om ett rättsfall där en fastighetsägare hade överklagat Länsstyrelsen i Jönköpings beslut utifrån personuppgiftslagen om att inte bifalla en begäran gällande att ta bort en registrering av ett objekt i EBH-stödet med branschklass 4. Överklagandet har nu prövats av förvaltningsrätten som i dom meddelad den 27 mars i år, målnummer 4259-12, biföll överklagandet och meddelade att uppgiften ska tas bort ur EBH-stödet.

Frågan i målet för förvaltningsrätten att ta ställning till var huruvida en registrering av fastigheten i EBH-stödet kan anses kränka fastighetsägarens personliga integritet i den mening som avses i personuppgiftslagen. Förvaltningsrätten kom fram till att så var fallet. Till stöd för sin bedömning framförde domstolen bland annat att den spridning av uppgifter som EBH-stödet innebär kan medföra en stor skada för den enskilde fastighetsägaren medan till exempel registreringen av en fastighet som har branschklass 4 bör vara till liten nytta för Länsstyrelsen. Länsstyrelsen hade i ärendet framfört att registreringen av den aktuella fastigheten i EBH-stödet är motiverad och uppfyller personuppgiftslagens krav, och betonat det miljömässiga värdet av att ha med uppgiften i stödet i enlighet med miljöbalkens försiktighetsprincip.

Länsstyrelsen har överklagat förvaltningsrättens beslut till Kammarrätten i Jönköping som ännu inte beslutat huruvida prövningstillstånd ska beviljas.

Henrik Svensson

Ge EBH-juristerna tid och arbetsro!

EBH-juristerna behövs! Ge dem tid och arbetsro att göra ett bra arbete! På juristträffen blev det tydligt vilken knapp resurs juristerna är i arbetet med förorenade områden. Fyra län saknar helt en jurist som arbetar med EBH-juridik och i ytterligare elva län understiger juristtillgången behovet. Detta medan varje förorenat område kräver sin ansvarsutredning och takten i tillsynsarbetet förväntas öka.

Den 15 maj hade jag det stora nöjet att på uppdrag av Naturvårdsverket bjuda in länsstyrelsernas EBH-jurister med flera till en nationell träff i Göteborg. Förmiddagen vigdes åt att diskutera juristernas arbetssituation, både på central, regional och lokal nivå. Undertecknad har den senaste tiden sett en tendens till att flera länsstyrelser saknar utpekad juristtillgång i EBH-ärenden, att kommunerna inte får den tillsynsvägledning de önskar från länsstyrelserna och att de jurister som arbetar med EBH-frågor är överhopade av arbete. Ett viktigt och svårt arbete som kanske inte alltid prioriteras av överordnande och därför lätt får stryka på foten.

Att vara EBH-jurist är komplext. Det innebär att man ska kunna hantera såväl miljöbalken som bodelagsrätten och förvaltningsrätten. Lägg till det gärna också både avtalsrätt, företagsekonomi och en rad andra rättsområden. Ansvarsreglerna relaterade till förorenade områden är svåra och de intressanta diskussionerna på juristträffen visar på att rättsområdet ännu är ungt och i stort behov av vägledande praxis. Något som innebär att EBH-juristen måste få tid och arbetsro för att sätta sig in i området och kunna hänga med i dess utveckling.

Att t.ex. göra en ansvarsutredning kräver arbetsro och är inget som kan slängas ihop på en kafferast.

Komplicerade juridiska bedömningar måste få växa fram och mogna innan de sätts på pränt och presenteras för kollegor och ansvariga. Som EBH-jurist kan man naturligtvis även arbeta med andra områden också, men man måste ges möjlighet att prioritera och fokusera på EBH-frågorna när det väl är dags för dem. Denna signal måste sändas tydligt från överordnad och respekteras av kollegor med kompletterande intressen.

Den bristande tillgången på EBH-jurister kan inte lösas över en natt och i avvaktan på en bättre juristtillgång på länen – en tillgång som i viss mån även räcker till tillsynsvägledning gentemot kommunerna – måste vi hitta nya alternativa vägar. En väg är länsstyrelsernas juristsamverkansgrupp för EBH-frågor, som gärna engagerar sig i kniviga frågeställningar. Detta i syfte att ta fram enkel och handfast vägledning, som kan komma till konkret nytta i enskilda ärenden. Samverkansgruppen arbetar också för bättre samordning och samarbete mellan länen, såväl som med Naturvårdsverket. Drar vi åt samma håll borde arbetet rimligen flyta lättare!

En annan kreativ lösning står Länsstyrelsen i Jönköpings län för och där handlar det om att dela på juristtillgången. Jönköpings EBH-jurist kommer framöver att vara en resurs för såväl Jönköping, Östergötland som Jämtland. Ta tillvara på den kompetens som finns och utnyttja den väl!

Så se nu till att just din länsstyrelse knyter upp en jurist med utpekad ansvar för EBH-juridiken! En jurist som ges tid att arbeta med ärendena och arbetsro att fokusera på det komplexa ämnesområdet. Först när ansvaret är korrekt utrett och de knepiga juridiska frågorna hanterade kan nämligen såväl bidrags- som tillsynsspåret dras fram och ärendena rullas ut på spåren mot ett Sverige fritt från miljögifter!

Sofie Hermansson

Sydälsträff 2013

Årets Sydälsträff hölls 17-18 april i Mölndal. Träffen lockade omkring 80 deltagare och årets tema var fysisk planering av förorenade områden. Vi fick bland annat höra om tillsynsvägledningsprojekt och planering ur ett kommunalt perspektiv. Därefter fick vi se områden i Mölndal där markanvändningen ändras från industrimark till bostäder och blandstad.

Dag två inleddes med information om fastighetsregistret, pågående efterbehandlingsprojekt och kemtvätsundersökningar. Därefter diskuterades inventering, EBH-stödet, tillsynsfrågor, bidragsfrågor och fysisk planering. Dagarna avslutades med ett inspirerande tal av landshövding Lars Bäckström där han betonade vikten av vårt arbete.

Information från träffen finns på EBH-portalén.

Internationell utblick

EBH i Nederländerna

Jag heter Ronald Houben och arbetar som inventerare av förorenade områden på Länsstyrelsen Uppsala län. För tre år sedan flyttade jag från Nederländerna till Sverige. Jag har jobbat med markföroreningar i nästan 20 år. Nederländerna beskrivs ofta som ett föregångsland när det gäller marksanering. Med min erfarenhet från båda ländernas arbete med förorenade områden vill jag beskriva några likheter och olikheter mellan Sverige och Nederländerna.

Lagstiftningen kring förorenade områden i Nederländerna grundar sig på den internationellt erkända principen att förorenaren betalar. Den som orsakat föroreningen behöver dock inte alltid betala. Tidsaspekten spelar, precis som i Sverige, en avgörande roll. Om föroreningarna uppstått före 1975 har verksamhetsutövaren normalt inget ansvar. Tidsaspekten är också viktig för att bedöma fastighetsägarens ansvar. Fastighetsförvärv före 1975 leder inte till ett efterbehandlingsansvar. Vid köp efter 1993 är fastighetsägaren i princip alltid ansvarig. Perioden däremellan är indelad i flera underperioder där mer och mer långtgående krav ställs beroende på vad köparen kände till och borde känt till vid köpet.

Fastighetsägarens ansvar är inte sekundärt på det sätt det är i den svenska lagstiftningen, snarare tvärtom. Finns det en ansvarig fastighetsägare svarar denne för alla kostnader även om verksamhetsutövaren finns kvar att söka. Systemet bygger på att föroreningssituationen tas med i beräkningen när fastigheten säljs och att verksamhetsutövaren på så sätt indirekt betalar för efterbehandlingen. Myndigheterna registrerar förekomsten av ett förorenat område i fastighetsregistret. Om det finns en misstanke om att marken är förorenad är köparen skyldig att göra en utredning. I samband med försäljningen upprättas en rapport över föroreningssituationen. Köparen erhåller alla miljöskulder som följer med fastigheten och kan hållas ansvarig för alla kostnader. Köparen har möjlighet att skriva in villkor i köpekontraktet som reglerar (eventuella) framtida saneringskostnader.

I det holländska bidagssystemet betalas bidrag ut till fastighetsägare eller företag. En förutsättning är, precis som i Sverige, att det saknas ansvar och att området är prioriterat på regional nivå. Bidragmedel har även använts i specialsatsningar för att stimulera

företag och fastighetsägare med ansvar, att komma igång med utredningar och/eller åtgärder.

I Nederländerna började man mycket tidigare med utredningar på storskalig nivå. Därför har man tidigt skapat standarder där man specificerar antalet provpunkter, grundvattenrör och analyser. Det finns standarder för konstaterat förorenade områden, deponier, misstänkt förorenade områden och vanliga bostadsfastigheter. I och med att utredningarna är mer standardiserade blir det också mindre diskussioner i utredningsskedet mellan miljökonsulten och tillsynsmyndigheten. Utredningarna är också direkt jämförbara mellan olika objekt. Kommunen kartlägger alla utförda undersökningar. Kartan används för att grovt dela in kommunen delområden med olika föroreningsgrad.

Nederländerna! Foto: Geira Torjusen

När en sanering väl är igång är tillsynsmyndigheten delaktiga på ett annat sätt i Nederländerna jämfört med i Sverige. I olika stadier kan inspektören komma förbi och själv ta prover. Inspektörens analysresultat jämförs med miljökonsultens. Syftet med kontrollen är säkerställa att entreprenören och miljökontrollanten (båda måste vara certifierade) jobbar enligt saneringsplanen. Inspektören lägger även stor vikt på kontroll av kedjan av aktörer. Jag har bland annat jobbat som miljöinspektör och min erfarenhet är att det verkligen behövs regelbunden kontroll i saneringsskedet. Saneringar omsätter mycket pengar och i vissa fall leder detta till ”kreativitet” eller direkt fusk. Jag tror inte att Sverige och Nederländerna skiljer sig åt så mycket i den aspekten!

För att godkänna en in-situ sanering behövs goda kunskaper om saneringstekniken. Myndigheter hamnar lätt i ett kunskapsunderläge gentemot entreprenören som naturligtvis alltid förordar sin egen metod. Det är olyckligt om myndigheter tvingas avvisa in-situ metoder av rädsla för att de inte når hela vägen fram. I Nederländerna har man, i saneringsplaner som innefattar en in-situ metod, även en ”säkrare” saneringsmetod (kallad felscenario) att ta till om in-situ metoden inte ger ett tillräckligt resultat. På så sätt kan man få till stånd fler alternativa saneringsåtgärder samtidigt som myndigheten känner sig trygg i att åtgärds målet nås även om in-situ saneringen misslyckas. Felscenariot ska precis som den valda metoden bugeteras för och beskrivas i anmälan.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det Nederländska systemet innehåller en större grad av tydlighet och standardisering. Tillsynsmyndighetens uppgifter är mer inriktade på faktisk kontroll av utförandet. Skillnaderna kan till viss del bero på att Nederländerna har en längre erfarenhet av arbete med förorenade områden men beror sannolikt mest på ländernas olika tradition inom lagstiftning och tillsyn. Det Nederländska systemet med ett ”felscenario” för in-situ metoder kan vara något för Sverige att ta ett mer direkt intryck av med tanke på vår strävan efter fler alternativa åtgärder.

Ronald Houben

Förorenad mark i Vitryssland

Bara två timmars flygresa från Stockholm ligger Vitrysslands huvudstad Minsk. Vitryssland – ett land som nästa år ska arrangera hockey-VM, men som också kallas för Europas sista diktatur med president Lukasjenko vid makten. Landet producerar bland annat traktorer och ”Belarus” är kanske ett bekant namn för de som kan motor-industri?

Nezavisimosti Square Minsk. Foto: Maria Carling

SGI har under snart tre år haft ett samarbetsprojekt med vitryska miljömyndigheter. Från svensk sida har även Länsstyrelsen i Östergötland medverkat. Projektet har finansierats av SIDA, via Naturvårdsverkets internationella enhet. Vitryssland är ett av Sveriges biståndsländer och miljö är ett av fokusområdena för det svenska stödet. Demokrati, mänskliga rättigheter och jämställdhet samt marknadsutveckling är andra viktiga områden för de svenska insatserna i Vitryssland.

Det övergripande syftet med projektet har varit att utveckla hanteringen av förorenad mark i Vitryssland. En del i projektet har handlat om hur man kan identifiera och riskbedöma förorenad mark. Här har vi presenterat MIFO-metodiken som ett svenskt exempel. Två olika seminarier på temat riskbedömning och åtgärdstekniker har hållits i Minsk. Seminarierna har samlat ett 30-tal deltagare från olika forskningsinstitut och miljömyndigheter på både lokal, regional och nationell nivå. Viktigare än våra presentationer har nog varit möjligheten för deltagarna att mötas och diskutera problematiken kring förorenad mark i Vitryssland, samt vilka utmaningar man nu står inför. Även ett sverigebesök med studiebesök på bl.a. Beckholmen och SAKAB har ingått i projektet. En annan viktig del i projektet har varit att se över den vitryska lagstiftningen vad gäller förorenad mark och att föreslå förändringar så att regelverket bättre överensstämmer med EU:s.

Vitryssland drabbades hårt av Tjernobylnkatastrofen och över en femtedel av landets yta är påverkad av radioaktivt nedfall. Detta är också förorenad mark – men på ett annat och kanske mer påtagligt sätt än vad vi i Sverige är vana vid. När det gäller förorenad mark i övrigt uppskattar man att det rör sig om ett par tusen objekt. Det är framför allt f.d. militärbaser från Sovjettiden, liksom industriområden och områden där man lagrat och deponerat industriavfall (inklusive bekämpningsmedel - POPs) som man räknar som förorenade. Petroleumkolväten och metaller tycks annars vara de dominerande föroreningarna i de objekt man arbetar med. De problem som vi i Sverige ser med t.ex. klorerade lösningsmedel har man ännu inte fokuserat på i Vitryssland.

Hur har det då varit att arbeta i ett land som Vitryssland? Ja, miljö anses inte politiskt kontroversiellt och därför har samarbetet ur den aspekten fungerat bra. Politik har vi mycket sällan diskuterat, men som svensk funderar man naturligtvis på vad det innebär att leva och arbeta i en diktatur.

Få människor i Vitryssland pratar engelska, och rapporter och dokument finns oftast bara på ryska.

Det har gjort att vi alltid har behövt använda tolkar vid seminarier och projektmöten, och att även alla dokument (alltifrån projektbeskrivning till powerpoint-bilder och lagstiftning) har måst översättas från engelska till ryska och vice versa. Kommunikationen har därför inte alltid varit så smidig, och risken för missförstånd är uppenbar. Tolkarna har dock varit mycket professionella och tillmötesgående.

Vänligheten och önskan att komma vidare i projektet har varit tydlig från våra vitryska kollegor. Det är också tydligt att forskarna törstar efter influenser utifrån, liksom stöd för att internt kunna motivera varför arbetet med förorenade områden är viktigt. Känns situationen igen?

När projektet startades upp 2010 var tanken att samarbetet skulle fortsätta i någon typ av pilotprojekt, t.ex. med praktisk tillämpning av resultat från de båda seminarierna. Den politiska situationen och de försämrade diplomatiska relationerna mellan Sverige och Vitryssland har dock gjort att kontakterna mellan oss och ministeriet varit minst sagt sporadiska under det senaste året. I nuläget är det därför tveksamt om det blir någon fortsättning.

Deponi med POPs. Foto: Maria Carling

Sammantaget har det varit ett intressant och spännande projekt på många sätt. För mig som SGIs projektledare har projektet inneburit många nya utmaningar. Som resultatinriktad svensk har det inte alltid varit så lätt att släppa kravet på det vi i vanliga fall kallar för effektivitet. Kanske har projektet haft andra positiva värden som inte låter sig mätas?

Maria Carling

EU-projektet BECOSI

- inför slutfasen

I det första EBH-bladet 2011 skrevs det om EU-projektet BECOSI (Benchmarking on Contaminated Sites) när man precis hade startat. Projektet var då det första EU-finansierade projektet mellan myndigheter som arbetade med förorenade områden i Östersjöregionen. Nu har det gått en tid och EBH-bladet har varit i kontakt med Elisabeth Omsäter och Magnus Kviele som arbetar som projektledare.

Hur startade det hela?

- Det hade länge funnits tankar om att söka EU-pengar, säger Elisabeth. Inom Länsstyrelsen Östergötland har man lång tradition, vana och erfarenhet av att söka medel och en öppenhet för att arbeta i EU-projekt. Vi kunde få relevant hjälp avseende gällande regler, ansökan och vilka typer av projekt som passade vårt syfte. Kunskap om programperioder för olika projekt gjorde att vi kunde välja ett som låg rätt i tiden för oss.

I början var det mycket jobb och många frågetecken. Magnus berättar att man först sökte SIDA-pengar för att finansiera träffar för att hitta möjliga samarbetspartners. Man hade fem träffar och det var flera intresserade partners i början. En del är med i projektet idag. Den processen tog ca 1,5 år.

Bra att tänka på om man funderar på ett liknande projekt?

- Att hitta samarbetspartners är A och O, säger Elisabeth med eftertryck. Det är svårt, men jätteviktigt! Inledningsvis visste man inte vad man skulle göra, men när väl inriktning och avgränsning var klarlagt hade det landat i tänkbara partners som ville delta.
- Ja och det kan vara knepigt att tillgodose allas önskemål och att förstå varandra, säger Magnus. Och då handlar det ändå om myndighetspersoner med vissa saker gemensamt.

Hur ser projektupplägget ut?

- Arbetet är indelat i tre övergripande arbetspaket; tillsyn, fysisk planering och information. Under dessa har vi gafflat in olika arbetsaktiviteter av det vi ville göra, säger Magnus. En fjärde del är administration; planering, styrgruppsmöten och rapportering m.m.
- Ja, säger Elisabeth, man utgår från arbetspaketet med specificerade aktiviteter i ansökan. Utifrån det sker uppföljning av arbetet. Men vi har också haft andra ledder för arbetsupplägget. Exempelvis s.k. pilotområden, tre verkliga förorenade områden i Finland, Sverige och Lettland, där undersökning

av föreningar och planer för ny markanvändning behövs. Pilotområdena har använts för att genomföra aktiviteter som markundersökningar, kurser för planerare, utförande av planer och bedriva tillsyn. Ett annat sätt att dela in projektaktiviteterna är gruppering utifrån aktiviteter som ger kunskaper som t ex seminarier, workshops, studieresor. Och aktiviteter som resulterar i att vi gör saker, som t ex bedriva tillsyn, göra planer, skriva handböcker, ta fram checklistor och informationsbroschyrer.

Nu börjar det närma sig avslut, vad sker i nuläget?

- Nu arbetar vi med det som skall avslutas i höst och att få ut mesta möjliga av projektet. Aktiviteter, en större avslutande konferens (Final Conference) samt slutrapportering, säger Magnus.
- Det är verkligen vår vilja och intention att få till ett bra avslut, tillägger Elisabeth. Det är viktigt att knyta ihop säcken och se om det som vi åstadkommer är av tillräckligt bra kvalitet.

Platsbesök vid pilotområde Motala Verkstad. Foto: Geira Torjusen

Främjar projektet det ordinarie arbetet?

- Ett fokus är just att göra konkreta saker som är användbara i vårt arbete, säger Elisabeth. Som att bedriva tillsyn, att göra handböcker, checklistor och broschyrer. Annars blir det lätt för teoretiskt. På Motala Verkstad (pilotområde, Sverige) där Motala kommun deltog som partner, hade man nog inte kunnat göra så omfattande provtagningar i normalfallet. Syftet är att få ut något extra. Att bredda, förstärka och fördjupa arbetet utöver det som skulle varit fallet om vi inte arbetat i projektet.
- Jag upplever att det har varit mycket nytt och utvecklande, reflekterar Magnus. Man har lärt sig att arbeta i en förhållandevis annorlunda struktur, mer komplext. Man har varit tvungen att hitta sätt att skaffa partners, ordna resor och större konferenser och inte minst jobba ihop med kollegor från

andra länder. Värde i att se att det faktiskt går! Det har också gett en annan syn och perspektiv på hur andra jobbar.

Informationsbroschyr framtagen inom projektet. Foto: Geira Torjusen

Projektets nytta i tillsynsarbetet?

- I en större tillsynsaktivitet har essensen varit att genomföra tillsyn, berättar Elisabeth. Bland annat har riskklass 2-objekt gått igenom avseende ansvar och tillsynsmyndighet. Metoden är att sälla och få ut objekt som ser enkla ut att gå vidare med. Därefter skickas infobrev ut som beroende på svar följs upp av föreläggande. Arbeta med alternativa angreppssätt, miljöriskområden och grundvatten kopplat till vattendirektivet är en annan del. Viktigt att också tänka på, är att EU-pengar handlar om samverkan med andra länder, understryker hon.
- Alla partners delade inledningsvis i varje arbetspaket med sig av lagstiftning och organisation för att förstå olikheter i hur man arbetar i olika nivåer. Detta har varit en viktig och naturlig del eftersom projektet inkluderar myndigheter.

Hur känns det idag, har det kostat eller smakat?

- Redan vid ansökan fick man erfarenhet av ett helt annat sätt att arbeta, säger Elisabeth. Att pressa fram en detaljeringsnivå som skiljer sig från vad vi är vana vid. Det är tyvärr lättare att se problem än det man faktiskt lyckats med. Men vi ser att vi fått gjort en hel del som vi annars inte skulle gjort. Nu känns det viktigt att sprida det vi tagit fram på ett bra sätt så att andra kan ta del och ha nytta av det. Huvudsakligen har jag jobbat med administrativa delar och ser i nuläget inte resultatet av de aktiviteter jag deltar i. Men det positiva är att vidga vyerna och att glädjas över andras resultat. Nu kan vara bra att sätta sig ner och analysera vad som faktiskt lyckats och gått bra!
- Känslan just nu är att det går i ett, beskriver Magnus. Det blir mer och mer uppenbart att projektet

Gruppbild vid projektmöte i Tallin. Foto: Länsstyrelsen Östergötland

snart är slut. Många saker ska hanteras parallellt. Vi hade ett extramöte i april och direkt efter var det dags att börja planera slutkonferensen som ligger i september. Administrationen hamnar ofta i fokus. De flesta aktiviteterna har känts meningsfulla och arbetet har gett mycket tillbaks i form av personlig utveckling och resultat.

– Vi hade väl inte velat ha det ogjort, säger Elisabeth?

Nej, det verkar man överens om. Likaså att det kommit ut en hel del resultat. Grejer som fungerat mindre bra är få med tanke på att man kör hela 32 aktiviteter. Jag tolkar det som att det, trots svårigheter och en hel del möda, smakat mer än det kostat.

Geira Torjusen

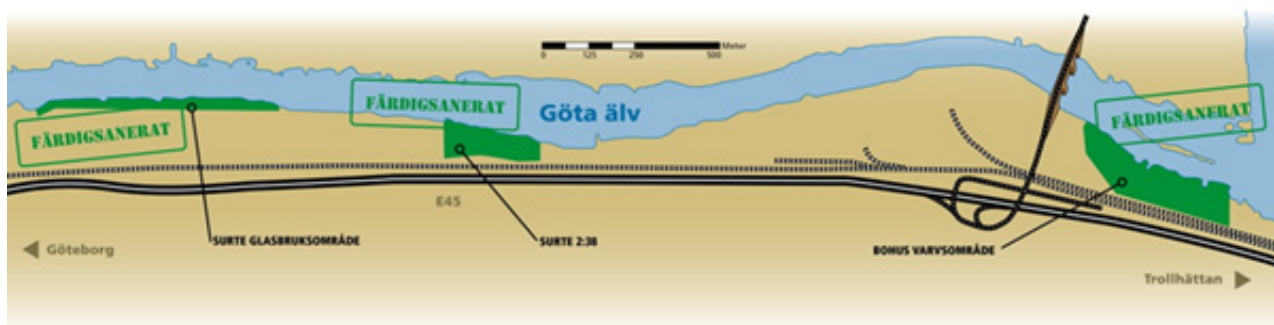
Utredningar & åtgärder

Ale kommun 260 miljoner kronor senare – mer sanerat till lägre kostnad än budgeterat

Under åren 2007 – 2013 har Ale kommun varit huvudman för tre stora bidragsfinansierade saneringar längs Göta älv - Surte Glasbruks strandlinje, Surte 2:38 och Bohus varv. Kommunens projektledare är Karin Blechingberg.

Risken för översvämningar och skred i Ale kommun har på de senaste åren uppgraderats till mycket stor av bland andra klimat- och sårbarhetsutredningen 2007, som togs fram på Miljödepartementets uppdrag. SGIs kartering av Göta älvdalen 2012 visade också att risken för skred är stor. Till den risken ska läggas att Göta älv är huvudvattentäkt för ca 700 000 människor i Göteborgsområdet och vattenintaget är beläget vid Lärjeholm ca 7 km söder om Surte Glasbruksområdet. Längs en sträcka av en dryg halvmil (se kartan) fanns de tre kraftigt förorenade områdena där det samtidigt var stor eller mycket stor risk för skred.

Surte Glasbruksområdet var förorenat av glasbrukets verksamhet och innehöll bland annat 5 ton arsenik, som var hårt bundet i glaskrosset. Här blev saneringsmetoden att genomföra geotekniska stabiliseringsåtgärder och de förorenade massorna ligger kvar. Surte 2:38 och Bohus varvsområdet var förorenat av avfall från de stora varvens verksamhet i Göteborg, och beräknades innehålla 860 ton bly, 600 ton koppar, 510 ton zink, 18 ton arsenik och 7 ton kvicksilver samt mycket stora mängder gammal spillolja och dessutom mycket träavfall och annan bråte. Saneringsmetoden för dessa två områden blev att schakta ur de förorenade massorna och ersätta dessa med nya godkända massor. Eftersom grundvattenytan korrelerade med Göta älvsnivå var vi först tvungna att sponta in området, sänka grundvattnet och rena detta före utpumpning till Göta älv innan urschaktningen kunde påbörjas. För ytterligare information om saneringsmetoderna hänvisas till vår hemsida. Där finns även en del filmer som visar hur saneringarna genomfördes.

Karta över området. Källa: Ale Kommun

Spontsättning. Foto: Xray film & tv

Totalkostnaden för saneringen av de tre områdena blev drygt 260 miljoner kronor. Ale kommun bidrog med 10 miljoner, Räddningsverket sköt till nästan 9 miljoner, markägarna ca 3 miljoner och resterande 240 miljoner kronor stod Naturvårdsverket för. Alla inblandade parter anser att saneringen varit mycket framgångsrik bland annat på grund av att pengarna räckte till att ta bort mer föroreningar än vad som först planerats och till en lägre kostnad än budgeterat. Därför vill vi gärna dela med oss av våra erfarenheter.

Att ansöka om bidrag

Det kan upplevas som väl mycket byråkrati att ansöka om saneringsbidrag vilket kan skrämman kommunerna. NVs kvalitetsmanual upplever jag som svåräst – även i den senaste versionen. Den är korrekt skriven, men efter flera genomläsningar blir ändå känslan att det är svårt och omständligt för kommunerna att genomföra en sanering med statligt bidrag. Kvalitetsmanualen är säkert till stor hjälp för handläggarna vid NV och länsstyrelserna, men känns många gånger svår genomtränglig för kommunerna. Ett tips till NV är att låta något mediaföretag göra en ”light”-version av manualen, för att lättare ”sälja in” budskapet till kommunerna att det inte är så svårt att genomföra en sanering med statligt bidrag. Vår uppfattning är att det inte är så svårt som man vid en första anblick i manualen kan tro och kommunerna har oftast den kompetens som krävs för att klara av den administration som krävs enligt manualen.

Det vore bra om mera stöd och hjälp till kommunerna kunde avsättas från länsstyrelsens sida inför ansökningsprocessen. Jag förstår att det är en resursfråga, men i synnerhet första gången en kommun söker bidrag vore det bra. Nu blir i stället ofta kommunen hänvisad till konsult hjälp, men för att göra en riktigt bra ansökan kan det även behövas stöd och råd från länsstyrelsen och NV i högre grad än vad som hinns med idag.

Att vara huvudman

Att vara projektledare och huvudman samtidigt är bra anser vi. Vi har lagt upp organisationen så vid våra tre saneringar och är så nöjda! När man både är projektledare och huvudman har man helheten, vilket kan vara av stor betydelse när snabba beslut måste fattas.

Upphandlingen

Upphandlingen styrs ju av LOU (Lagen om offentlig upphandling), och vår upphandlingsform för utförandedelen har för alla entreprenaderna varit utförandeentreprenad. Vi valde att låta priset värderas till 60 % och övriga parametrar till 40 %. Dålig kvalitet och kunskap kan kosta mycket pengar för komplexa saneringsprojekt – därför är mjuka parametrar viktiga anser vi. Vid Bohus varvsupphandlingen fick vi en överprövning, men vår utvärdering höll måttet enligt domstolen. Om man bara är tydlig i förfrågningsunderlaget hur utvärderingen kommer att göras, så går det mycket bra enligt vår erfarenhet att förena LOU med så kallade mjuka parametrar.

Entreprenörens uppfattning

Anders Eliasson NCC, platschef, säger i slutrapporten för Bohus varv följande: ”En viktig sak som är värd att belysa, och som definitivt är en framgångsfaktor och en lärdom för oss inom branschen är nyttan av att jobba på ett öppet sätt i projektet. Viktig projektinformation stannar inte på en viss nivå, utan sprids till alla inom projektet. Alla hjälper till att på ett kreativt sätt försöka hitta lösningar på uppkomna projektproblem. Trots att entreprenadformen är en utförandeentreprenad, har det mesta liknat en form av samarbetsentreprenad, typ ”partnering”. Mycket bra för alla parter, beställare, entreprenör, bygglledning samt miljökontroll och inte minst viktigt för projektekonomin och hanteringen av risker i liknande komplexa projekt”.

Tekniska lösningar

Tätskärmarernas konstruktion var NCC:s egen idé; en träspont, som fördes ned en bit i underliggande lera, och övertäcktes med en gummiduk. En billig och enkel metod som fungerade väl. Stålsporten tätades med hjälp av en blandning av sågspån och stenmjöl, en metod som också den fungerade mycket bra. För att vattenreningsanläggningen skulle fungera bra var det två delar som var extra viktiga. Den ena delen var luftningen av vattnet. Det bortpumpade länsvattnet var ju i stort sett syrefritt och innehöll en hel del järn. Innan NCC satte till luftaren som ett extra steg, sattes kol-

filtren igen av utfällt järn. Den andra delen var kolfiltren. Eftersom fyllnadsmassorna delvis mer eller mindre var indränkta med gammal spillolja, märkte vi att det var enklast att ha kolfiltren inkopplade hela tiden. Risken var annars stor att det kom med lösta kolväten, t ex naftalen, i det renade vattnet.

Kommunikation/transparens

Här citerar jag byggledare Göran Lind, Sweco, som i slutrapporten för Bohus varv bland annat säger följande: ”Hela tanken runt kommunikationen i projektet är värd att uppmärksammas. Allt från kommunikationskonsultens och projektledningens arbete med filmer och hemsida, krishanteringen, projektgruppsmötena, miljökontrollens fantastiska sätt att hantera tillsynen samt portal och vår interaktiva ”karta”. Vi kan idag konstatera att alla har varit nöjda, ingen har bråkat med oss, vi har haft arbetsro vilket jag är övertygad om har varit en framgångsfaktor för projektet. Arbetsro = ingen stress, inga förhastade beslut, ofta konsensus och inga tärande konflikter (internt eller externt). Och till sist det vi har pratat så mycket om, stämningen i projektet som bygger på en klar rollfördelning, respekt för varandra, prestigelöshet och ett gemenamt genuint intresse att hitta de bästa lösningarna.”

Vi tog tidigt fram en kommunikationsplan som sedan reviderades ett par gånger. Likaså hade vi också en kriskommunikationsplan, som vi också övade ett par gånger.

Information till allmänheten har getts genom annonser i lokaltidningen Alekuriren ca en gång per månad. En informationsbroschyr har tagits fram och reviderats ett par gånger. Ett flertal studiebesök har genomförts under saneringen, bl a har medlemmar från nätverket Renare Mark varit på besök ett par gånger senast vid den nationella konferensen i Göteborg 2012. Ett flertal kommuner (både tjänstemän och politiker), studenter från Chalmers och Göteborgs universitet och ett antal intresserade kommuninvånare har också varit på besök.

Sammanfattningsvis är både politiker och tjänstemän i Ale kommun väldigt nöjda med hur projekten har finansierats och sedan genomförts. Vi har haft ett mycket gott samarbete med alla inblandade parter och i synnerhet alla inblandade konsulter och entreprenörer har verkligen försökt hjälpa till så att de problem, som ändå uppstått, kunnat lösas så smidigt som möjligt. Läs gärna mer på www.ale.se/sanering.

Projektledare Karin Blechingberg

Nationell samordning av bidragsfrågor

Nationell Samordning Bidragsfrågor (NSB) är en grupp som bildats under våren på uppdrag av Länsstyrelsernas chefsnätverk för EBH-frågor. Arbetet sker i samverkan med Naturvårdsverket. Bakgrunden är det uppdrag som finns med i såväl länsstyrelsernas som Naturvårdsverkets regleringsbrev, att ta fram och redovisa åtgärder för att minimera omfattningen av oförbrukade bidrag inom EBH-området.

Gruppen ska samordna frågor kring bidragshanteringen med sikte på en mer likartad hantering länen emellan. Till en början läggs mycket fokus på frågan om oförbrukade medel där länsstyrelserna, i samarbete med Naturvårdsverket, försöker hitta gemensamma lösningar på hur vi kan förbättra hanteringen av bidragsobjekten för att på så sätt minska risken att bidragsmedlen inte förbrukas enligt plan.

NSB finns nu på EBH-portalens under ”Nationella arbetsgrupper”. Här kommer det att finnas minnesanteckningar och annan information. Hör gärna av dig till någon av oss om ni har egna tankar och förslag.

BT Kemi - miljöskandalen i Teckomatorp

I Teckomatorp i Svalövs kommun tillverkades under 1960- och 1970-talet växtgifter av Hormoslyrtyp som gav upphov till Sveriges största miljöskandal. Idag är norra området sanerat och omgjort till naturområde, men arbetet med södra området är bara påbörjat.

Företaget Bönnelycke & Thuröe (BT) flyttade 1965 sin produktion av växtgifter från Malmö till den gamla sockersaftfabriken i Teckomatorp. Mycket snart inkom klagomål från kringboende. Det lukade illa, fisken i den intilliggande Braån smakade kemikalier och trädgårdsmästare i Billeberga, en bit nedströms, upptäckte att deras växter dog när de vattnade med åvattnet. Företaget slog dock ifrån sig all kritik och de klagande fick inte heller något gehör hos myndigheterna.

1971 köptes företaget upp av ett danskt företag, Kemisk Verk Köge och bytte namn till BT Kemi. Samma år bestämde man sig för att natttid göra sig av med avfall genom att gräva ner tunnor på det som idag kallas norra området. 1974 pumpades obehand-

lat vatten till Braån i flera veckor nattetid. Senare skulle också en anställd träda fram och berätta att han blivit beordrad att förfälska provtagningsresultat för att företaget skulle klara myndigheternas kontroller.

Opinionen i Teckomatorp mot företaget blev allt starkare. I spetsen stod småbarnsmamman Monica Nilsson vars son hade astma som förvärrades när det luktade mycket från fabriken. 1975 tvingades företaget att erkänna att man grävt ner tunnor, men de fick ändå driftstillstånd fyra år till. 1977 upptäcktes ytterligare ett par hundra nedgrävda tunnor och nu fick BT Kemi driftsförbud av regeringen. Den danska moderkoncernen tog då hem alla tillgångar och försatte BT Kemi i konkurs. Länsstyrelsen gick in och sanerade genom att gräva upp tunnorna och ta hand om dem och ett dräneringssystem lades också ner på norra området. Eftersom föroreningarna är organiska var förväntningen att regnvatten skulle tvätta ur och bryta ner föroreningarna på några år.

Norra området

Under 1980-talet visade prover som togs i dräneringsvattnet från norra området att halterna av föroreningar fortsatt var mycket höga. Urtvättningen och nedbrytningen fungerade inte som förväntat utan något behövde göras. Förhandlingar inleddes 1996 mellan Svalövs kommun och Länsstyrelsen/Naturvårdsverket. Resultatet blev att kommunen tog på sig huvudmannaskapet medan Naturvårdsverket stod för merparten av finansieringen.

2002 påbörjades huvudstudien för norra området och 2005 gick förberedelserna för sanering igång. 2007 påbörjades saneringen och två år senare, i slutet av 2009 invigdes naturområdet Vallarna.

Flygbild över området 2009. Foto: Perry Nordeng

De dominerande föroreningarna är klorfenoler, klorkreosoler, fenoxysyror och dinoseb. Ungefär 85% av föroreningarna beräknas ha tagits bort från norra området. Totalt avlägsnades 80 ton massor, nästan

dubbelt så mycket som beräknats innan saneringen började. Det var bestämt att massorna skulle behandlas termiskt. Först var det tänkt att de skulle gå till Danmark, men behandlingsanläggningen klarade inte de gränser som satts upp. Entreprenören hittade då en mottagare i Holland. När väl massorna kom dit visade det sig att de innehöll för höga halter antimon. Som katalysator i BT Kemi process hade ett antimonsalt använts. Detta var känt och massorna var provtagna för antimon, men analyserna gjordes med annan uppslutning i Holland och de fick då högre halter i sina prover. Till sist kunde massorna köras till en mottagningsanläggning i Tyskland som kunde hantera dem.

Södra området

Efter att tunnorna grävts upp och fabriken 1979 sprängts, bedömdes området vara sanerat och marken såldes av till mindre företag och privatpersoner. Några byggnader från BT Kemi fanns också kvar. Under arbetet med norra området uppstod dock miss tanken att södra området var betydligt mer förorenat än vad som tidigare antagits. Provtagningar visade också att så var fallet och att även södra området behövde saneras. 2010-2011 gjordes en huvudstudie och 1:e juli 2011 gick projektet in i Etapp 1 för södra området.

Saneringen av södra området har delats in i tre etapper. I Etapp 1 har fastigheterna på södra området köpts in och byggnaderna ska rivas. Därefter kommer kompletterande undersökningar och utredning göras, framförallt behöver prover tas där det tidigare stått byggnader. Det hela ska mynna ut i en åtgärdsutredning med riskbedömning och riskvärdering. Etapp 1 beräknas vara klar halvårsskiftet 2014. I Etapp 2 ska saneringsentreprenaden handlas upp och sedan ska projektet söka bidrag för saneringen, detta beräknas ta två år. Etapp 3 är själva saneringen och återställningen, något som också beräknas ta ca två år. Sluttid idag är alltså beräknad till någon gång under 2018.

I skrivandets stund rivs de gamla byggnaderna på södra området, totalt fem stycken. Några av byggnaderna stammar från BT Kemi-tiden eller tidigare. Den största byggnaden, en mekanisk verkstad, är uppbyggd kring två gamla "BT-byggnader". Rivningen är relativt okomplicerad. Flera av byggnaderna består till stor del av plåt och stål som kan återvinnas. Generellt kommer det mesta av materialet gips och isolering undantaget, att återvinnas. I en del av den mekaniska verkstaden finns emellertid höga halter föroreningar i trästommen i en av de byggnader som stammar från BT Kemi. Denna hanteras därför separat. Även isoleringen har hanterats sepa-

rat. När provsvaren kommer ska projektledningen i samråd med entreprenören hitta en mottagare.

Under sommaren ska projektet handla upp en provtagningskonsult och till hösten drar undersökningarna igång. Utredningarna ska svara på de osäkerheter som finns i huvudstudien. Vissa områden har inte kunnat undersökas ordentligt eftersom byggnaderna varit i vägen. Till våren 2014 blir det förhoppningsvis dags för åtgärdsutredning och riskvärdering.

För den som är intresserad finns mer information om projektet på [Svalövs kommuns hemsida](#).

Projektledare Eva Sköld

Vallarna med dammen våren 2013.

Foto: Kristina Jeppsson

